

УДК 347.41 (477)-057.36
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.4>

О. О. Оскілко
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0009-0002-3699-3246

ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА УЧАСТЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню поняття зобов'язань та участі військовослужбовців у зобов'язальних правовідносинах.

Відзначено, що зобов'язальне право є найбільшою підгалуззю цивільного права. Нормами зобов'язального права регулюється широке коло суспільних відносин, включаючи відносини цивільного обороту. І як невід'ємна частина цивільного права, зобов'язання регулюють динаміку майнових та особистих немайнових правовідносин. Також зобов'язання виступає одним з основних засобів забезпечення цивільного обороту.

Майнові і пов'язані з ними немайнові відносини у суспільстві регулюються цивільним правом, у якому військові частини як юридичні особи, а також військовослужбовці як фізичні особи беруть участь. Військовослужбовець як фізична особа і громадянин України виступає повноправною стороною цивільних правовідносин.

В статті акцентовано увагу на тому, що військовослужбовці мають право на укладання цивільних договорів у межах, встановлених законодавством. Вони можуть бути стороною у будь-якому виді цивільного договору.

Відмічено, що участь військовослужбовців у договірних правовідносинах може бути обмежена або об'єктом особливих умов у разі введення воєнного стану або виконання військового завдання.

Договірні правовідносини, за участю військовослужбовців також можуть бути піддані спеціальним правилам, що встановлені військовим законодавством. Військовослужбовці, як будь-яка фізична особа, громадянин України, зобов'язані дотримуватися правил цивільного права у сфері прав власності та договірних відносинах.

Ключові слова: цивільне право, цивільне законодавство, цивільні правовідносини, зобов'язальні правовідносини, зобов'язання, договірні зобов'язання, військовослужбовці.

Oskilko O. O. THE CONCEPT OF OBLIGATIONS INVOLVING MILITARY PERSONNEL UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE

The article deals with defining the concept of obligations and the participation of military personnel in binding legal relations.

It is marked that mandatory law is the largest sub-branch of civil law. Mandatory law norms regulate a wide range of public relations, including civil circulation. As an integral part of civil law, obligations regulate the dynamics of property and personal non-property legal relations. In addition, obligations are one of primary means maintaining civil circulation.

Property and related non-property legal relations in society are regulated by civil law where military units as legal entities, as well as military personnel as individuals, participate. A military servicemember as a natural entity and a citizen of Ukraine acts as a full-fledged party in civil legal relations.

The article emphasizes that military personnel have the right to conclude civil contracts within the limits established by law. They can be a party to any civil contract.

The author notes that the participation of military personnel in contractual relations can be limited or the object of specific conditions in the event of the introduction of martial law or the exercise of a military task.

Contractual relations involving military personnel may also be subject to special rules established by military law. Military personnel, like any natural person – a citizen of Ukraine, are obliged to observe the rules of civil law in terms of property rights and contractual relations.

Key words: civil law, civil legislation, civil legal relations, binding legal relations, obligations, contractual obligations, military personnel.

Вступ. Зміни в суспільному житті змінюють і погляди науковців на суспільні та державні явища, тим самим висуваючи проблеми правового регулювання в новому аспекті. Приватна та публічна сфери наближаються у одна до одної і мають тенденцію до взаємопроникнення, яке відображається у застосуванні методів регулювання, форм організації відносин, застосування засобів, використанні понять тощо.

Нинішній стан вітчизняного законодавства вимагає змін та поліпшень. Це також обумовлено проведенням реформ в усіх сферах суспільного та державного життя. Уточнення й визначення понятійного апарату є невідкладною потребою під-

вищення ефективності правозастосовної та праворозпорядчої діяльності відповідних органів.

У більшості своїй, особливо це стосується понятійного апарату, питання та явища не можуть бути механічно «перекинуті» із сфери в сферу, оскільки не мають наукової розробки на теоретичному рівні, що могло бути підставою для вирішення їх загальних та особливих ознак і дало б змогу обґрунтувати доцільність та особливість застосування в тій чи іншій сфері (відносин). Саме таке становище також спостерігається щодо поняття «зобов'язання».

Зобов'язальне право за своїм значенням у системі цивільно-правових норм і за обсягом пра-

вового матеріалу виходить далеко за межі звичних уявлень про правовий інститут і фактично являє собою структуровану підсистему, підгалуз цивільного права.

Мета дослідження полягає у розгляді особливостей та специфіки участі військовослужбовців у цивільних правовідносинах та зобов'язальних зокрема. Майнові і пов'язані з ними немайнові відносини у суспільстві регулюються цивільним правом, у якому військові частини як юридичні особи, а також військовослужбовці як фізичні особи беруть участь. Кожен з них виступає в цивільному обороті зазвичай під своїм ім'ям має рівні права і обов'язки, що визначає рівність сторін у цивільних правовідносинах. Зазначене зумовлює потребу у ґрунтовному розгляді різних проблем щодо реалізації їх прав і обов'язків у цивільно-правових відносинах.

Проблеми зобов'язань, та зобов'язально-го права розглядали такі відомі цивілісти, як Ф.К. Савін'ї, Є.Є. Годеме, І.Б. Новицький, О.С. Іоффе, Р. Сават'є, а продовжили науковий шлях вчені сучасного періоду, такі як Н.Ю. Голубева, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, В.В. Лунц, Р.А. Майданник, Т.С. Ківалова, Є.О. Харитонов та багато ін.

Проте стрімкий розвиток світових процесів загалом та в Україні, зокрема, потребує нагального комплексного теоретичного осмислення цієї проблематики крізь призму політичної, соціальної, економічної та культурної систем, враховуючи їх взаємопов'язаність та взаємозалежність.

Відомо, що право не створюється апріорним шляхом і не міститься виключно в законодавчих нормах, і не створюється імперативними методами. Пошук права – це виключне завдання, яке повинно виконуватися всіма юристами, кожним у своїй сфері і з використанням усіх методів. При цьому ними має керувати загальний ідеал – намагання досягнути в кожному питанні вирішення, яке відповідає загальному почуттю справедливості і засноване на поєднанні різних інтересів, як приватних, така і всього суспільства [1].

Виклад основного матеріалу. Пізнання будь-якого наукового явища відбувається в рамках уже сформованих понять і пізнавальних підходів. Не є винятком й сфера зобов'язального права, адже зобов'язальне право як сукупність правових норм, що регулюють оборот матеріальних благ і цивільних прав у суспільстві, менше ніж інші норми зазнали істотних змін у процесі кодифікації. Принаймні такого висновку можна дійти з огляду на загальні положення про зобов'язання.

Зобов'язання виступає одним з основних засобів забезпечення цивільного обороту. Останнє опосередковує динаміку цивільних майнових правовідносин: набуття майна у власність або

у користування, сплату грошей, виконання робіт, надання послуг, тобто націлене здебільшого на переміщення матеріальних цінностей від одних суб'єктів до інших. Будучи відносними, зобов'язальні правовідносини в процесі свого розвитку можуть зазнавати певних змін, які можуть стосуватися й заміни сторін зобов'язання – кредитора або боржника.

Зобов'язальне право як невід'ємна частина цивільного регулює динаміку майнових та особистих немайнових правовідносин, що складаються у зв'язку з передачею майна, надання послуг, виконанням робіт, заподіянням шкоди, безпідставним набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави. Якщо структурно поділити зобов'язальне право, то маємо дві частини: загальна та особлива. До першої відносимо правові інститути, що регулюють підстави виникнення зобов'язань, вимоги щодо їх виконання, підстави припинення та відповідальність за порушення зобов'язань. Особлива частина охоплює окремі види договірних та недоговірних зобов'язань. Норми договірних зобов'язань у переважній більшості є диспозитивними, а недоговірні спираються на імперативні норми. Даний поділ зумовлений специфікою основних функцій цивільного права, а саме: регулятивної, яка забезпечує виникнення і функціонування «нормальних» відносин між учасниками цивільних відносин і охоронної, що спрямована на відновлення порушених цивільних прав і охоронюваних законом інтересів [2, с. 10].

Подальший розвиток зобов'язальних правовідносин, пов'язаний із потребами і динамікою реального життя та обумовлює необхідність закріплення і регулювання відносно нових видів договірних зобов'язань, таких як: лізинг, факторинг, франчайзингу (комерційної концесії), довірчого управління майном, численних модифікацій договору схову та інших, а також недоговірних – серед яких вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи [2, с. 12].

Слід зазначити, що зобов'язальне право є найбільшою підгалуззю цивільного права. І норми зобов'язального права регулюють широке коло суспільних відносин, включаючи відносини цивільного обороту: купівлю-продаж, поставку, оренду, підряд, перевезення вантажів, багажу та пасажирів, надання послуг, страхування, банківський вклад і рахунок, спільну діяльність, використання результатів науки, літератури й мистецтва, інші права (інтереси) інтелектуальної власності, захист здоров'я і майна фізичних і юридичних осіб. зобов'язання, що виникають із придбання майна без достатньої правової підстави, тощо.

Та все ж не зважаючи на різноманіття зобов'язань за їхнім характером, цільовим призначенням

і суб'єктивним складом, вони мають певну як економічну спільність, що дозволяє нам розглядати їх як єдиний вид правовідносин, що охоплюється загальним поняттям «зобов'язання» і сформулювати в законі загальні правила, яким підкоряються різні види зобов'язань та разом із тим, до кожного з них застосовується низка спеціальних юридичних норм [3, с. 137].

Якщо говорити про визначення, то «зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» (ч. 1 ст. 509 ЦК України). Загальна характеристика «зобов'язання» доповнюється також вказівкою на підстави його виникнення, серед яких: зобов'язання виникають з договору та інших правочинів; внаслідок заподіяння шкоди та інших підстав, визначених у ст. 11 ЦК України [4].

Зазвичай, зобов'язання сприймаються як цивільні правовідносини. На користь цього є аргументи про те, що зобов'язання мають такі елементи, як у правовідносин; суб'єкти мають бути рівними між собою; можуть виникати в сфері обміну майновими благами та виникати на підставі юридичних фактів, які вважаються цивільно-правовими. Однак, при більш детальному аналізі даних позицій виявляється, що твердження є дещо завузькими для категорії зобов'язань.

Існують позиції, за якими зобов'язання є правовідносинами і мають такі ж елементи, як і правовідносини: суб'єкт, об'єкт, правомочність і зобов'язаність [5]. Однак у зобов'язанні ці елементи мають свої особливості, які й обумовлюють навіть їх спеціальні назви. Так, в силу того, що зміст зобов'язання являє собою певну дію, яка повинна бути виконана в майбутньому, то правомочний у відносинах суб'єкт, чекаючи виконання цієї дії, так мовити довіряє іншій стороні – вірителю. Зобов'язаний суб'єкт повинен виконати певну дію і несе відповідальність за невиконання свого обов'язку. При сприйнятті обов'язку, який покладається на певну особу законодавцем або береться на себе добровільно, дана особа сприймається як зобов'язана особа. Тобто, належна вірителю правомочність здійснювати активні дії стосовно зобов'язаної особи є зобов'язаністю.

Щодо суб'єктів, між якими можуть виникати зобов'язання, то особливістю виявляється наявність зазначеної правомочності виставляти вимогу про виконання обов'язку до зобов'язаної особи. Сутність взаємозв'язку в даному випадку полягає в наявності у суб'єкта суб'єктивного права висувати таку вимогу. Так само в іншого суб'єкта також повинно бути суб'єктивне право на задоволення

такої вимоги як характеристики, що проявляється у певній якості суб'єкта, відображеній у його статусі.

Отже, цивільні правовідносини зокрема, а зобов'язальні за замовчування, становлять собою врегульовані нормами цивільного права майнові та особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні, юридично рівних учасників, що є носіями суб'єктивних цивільних прав. А отже, кожен військовослужбовець, носієм суб'єктивних цивільних прав, є повноправною стороною цивільних правовідносин.

Зобов'язальні правовідносини виникають як і інші правовідносини із фактів, яким закон надає силу юридичних фактів. Проте, закон не є підставою для виникнення зобов'язань, оскільки тільки наявність життєвої обставини, що сприйнята та зафіксована законодавцем як юридичний факт та відповідна вказівка законодавця, викликає зобов'язання.

Військовослужбовці зобов'язані дотримуватися правил цивільного права у сфері власності та цивільних прав. Вони мають поважати права та свободи інших громадян, не порушувати їхні права власності та особистих немайнових прав. Військовослужбовці несуть відповідальність за будь-які порушення цивільного законодавства, включаючи шкоду, завдану майну чи особі третіх осіб.

Крім того, військовослужбовці зобов'язані дотримуватися правил цивільного права в сфері договірних відносин. Вони можуть укладати договори з цивільними особами, які регулюють їхні взаємовідносини. Це можуть бути договори оренди житла, послуги, купівлі-продажу та інші. Військовослужбовці мають додержуватися умов та зобов'язань, передбачених укладеними договорами.

Майнові і пов'язані з ними немайнові відносини у суспільстві регулюються цивільним правом, у якому військові частини як юридичні особи, а також військовослужбовці як фізичні особи беруть участь

Цивільну правоздатність разом з юридичними особами, тобто військовими частинами, має також кожен військовослужбовець як фізична особа і громадянин України. Відповідно до ст. 25 Цивільного кодексу України «правоздатність фізичної особи – це здатність мати цивільні права та обов'язки» [4]. Вона виникає з моменту його народження і полягає в праві мати в особистій власності майно, заповідати його, одержувати авторські права тощо. Правоздатність фізичної особи (військовослужбовця) припиняється зі смертю людини. Законодавство України не робить у цьому відношенні для військовослужбовців ніяких винятків [6].

Військовослужбовці виконують важливу роль у забезпеченні національної безпеки та оборони

країни. Однак, окрім своїх військових обов'язків, вони також можуть брати участь у договірних правовідносинах, зокрема, укладати договори, бути стороною у правових угодах та здійснювати інші цивільно-правові дії.

Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей, працівників здійснюється відповідно до вимог **Конституції України** та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства оборони України та інших нормативно-правових актів.

Законодавство України регулює участь військовослужбовців у цивільних договірних правовідносинах і надає їм певні права та обов'язки. Основним законом, що визначає статус військовослужбовців, є Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». Цей закон встановлює загальні правила та умови щодо участі військовослужбовців у договірних правовідносинах [7].

Відповідно до законодавства, військовослужбовці мають право на укладання договорів у межах, встановлених законодавством. Вони можуть бути стороною у будь-якому виді цивільного договору, наприклад, купівлі-продажу, найму, позики, послуг тощо. При цьому, участь військовослужбовців у даних правовідносинах не повинна порушувати їх військові обов'язки та наявну службу відповідальність.

Однак, існують певні обмеження та особливості, які пов'язані з участю військовослужбовців у договірних правовідносинах. Законодавство України встановлює, що військовослужбовці не можуть займатися підприємницькою діяльністю, якщо це не пов'язано з виконанням їхніх службових обов'язків або не затверджено відповідними військовими нормативними актами. Це обмеження має на меті забезпечення військової дисципліни та уникнення конфлікту інтересів.

Крім того, участь військовослужбовців у договірних правовідносинах повинна відбуватися з дотриманням принципу недискримінації. Військовослужбовці не повинні бути об'єктом негативної дискримінації або перешкод у здійсненні їхніх прав та обов'язків у цивільних відносинах.

Також варто зазначити, що участь військовослужбовців у договірних правовідносинах може бути обмежена або об'єктом особливих умов у разі введення воєнного стану або виконання військового завдання. У таких випадках військовослужбовці можуть бути тимчасово звільнені від виконання цивільних договорів або змушені припинити їх виконання з метою забезпечення національної безпеки та оборони.

Участь військовослужбовців у договірних правовідносинах також може мати певні особливості, пов'язані з військовою та службовою таємницею. Військовослужбовці зобов'язані дотримуватися

конфіденційності і не розголошувати інформацію, яка становить військову таємницю або іншу конфіденційну інформацію, отриману в процесі виконання своїх військових обов'язків. Це може вплинути на обмеження їх здатності повністю розкривати всю інформацію, пов'язану з участю у цивільних договірних відносинах.

Договірні правовідносинах також можуть бути піддані спеціальним правилам, встановленими військовим законодавством. Наприклад, існують випадки, коли військовослужбовці повинні отримати дозвіл або згоду своїх військових начальників для участі у деяких цивільних договірних відносинах. Це пов'язано з тим, що участь у певних видів діяльності або договорів може впливати на здатність виконувати військові обов'язки або вимагати спеціальних заходів забезпечення безпеки.

Слід зазначити, що законодавством також передбачено захист прав та інтересів військовослужбовців у договірних правовідносинах. Вони мають право на розгляд своїх спорів у судовому порядку, а також можуть звертатися до військових службовців із скаргами та зверненнями щодо недодержання їхніх прав або порушення законодавства.

Висновки. Військовослужбовці зобов'язані дотримуватися цивільного законодавства країни, одночасно виконуючи свої військові обов'язки. У цій статті розглянемо поняття цивільно-правових зобов'язань за участю військовослужбовців згідно з законодавством України.

Цивільно-правові зобов'язання військовослужбовців виникають у сфері цивільних правовідносин, де вони можуть бути стороною контрактів, угод, та інших правочинів як громадяни. Незважаючи на їхню військову службу, вони зобов'язані дотримуватися правил та вимог цивільного законодавства України.

Загалом, участь військовослужбовців у зобов'язальних правовідносинах має низку правового забезпечення у законодавстві. Вони мають право на укладання цивільних договорів, проте з деякими обмеженнями та особливостями. Забезпечення національної безпеки та оборони залишається пріоритетом для військовослужбовців, і їх участь у цивільних договірних правовідносинах повинна відбуватися з урахуванням цих обов'язків.

Важливо зазначити, що участь військовослужбовців у зобов'язальних правовідносинах потребує врахування специфічних особливостей військової служби. Їхні військові обов'язки та відповідальність перед країною є пріоритетом, і участь у цивільних договірних правовідносинах повинна бути здійснюватися з урахуванням цих обмежень та особливостей.

Військовослужбовці як учасникам цивільних правовідносинах гарантується забезпечення їхніх

прав та інтересів у громадянському суспільстві. Це сприяє їх соціальній інтеграції та можливості забезпечити своє матеріальне благополуччя поза рамками військової служби. Однак, це повинно відбуватися з урахуванням обмежень та особливостей, які випливають з військової дисципліни, безпеки та конфіденційності.

Цивільно-правові зобов'язання військовослужбовців є важливим аспектом їхньої правової позиції у суспільстві. Зобов'язання військовослужбовців перед цивільним суспільством впливають з їхнього статусу громадян та військової служби.

Законодавством України визнано важливість забезпечення дотримання цивільних прав та зобов'язань військовослужбовців як основу стабільного розвитку суспільства. Україна створює необхідні процедури для регулювання цивільно-правових зобов'язань військовослужбовців та забезпечення їхньої правової відповідальності.

Література

1. Майданик Р.А. Розвиток приватного права України. Монографія. К.: Алерта, 2016. 226 с.
2. Кузнецова Н. Принципи сучасного зобов'язального права України. *Українське комерційне право*. №4. 2003. С. 9–15.
3. Голубева Н.Ю. Поняття та значення зобов'язального права України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 14. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. 430 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Вільнянський С.Й. Загальне вчення про зобов'язання. Антологія української юридичної думки / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 9. К.: Юридична книга, 2008. с. 465.
6. Бескоровайний С.Я. Участь військових частин і військовослужбовців у цивільних правовідносинах. *Юридична наука*. 2013 рік. С. 107–112.
7. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>